

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Христини ГАСЮК

4 курсу денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник

кандидат психологічних наук, доцент

Наталія КАРПЕНКО

Рецензент

кандидат психологічних наук

Олександра КУЗЬО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«05» травня 2022 р., протокол № 10

завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів

2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОБДАРОВАНИСТЬ УЧНІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	6
1.1. Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми обдарованості особистості.....	6
1.2. Психологічні особливості навчальної мотивації обдарованих підлітків.....	14
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ	23
2.1. Програма та методи дослідження.....	23
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	25
Висновки до другого розділу.....	29
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ НА УРОКАХ ..	30
3.1. Організація навчально-виховної діяльності обдарованих учнів.....	30
3.2. Принципи педагогічної майстерності вчителя, реалізація яких сприяє розвитку творчих здібностей учнів	35
Висновки до третього розділу.....	39
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Загальновизнаним є той факт, що саме обдаровані діти є рушійною силою розвитку будь-якої країни. Тому вмільний розвиток кожної обдарованої особистості в навчанні, вихованні сприятиме її більш ефективній самореалізації, тобто більш високим здобуткам в різних галузях життєдіяльності. У Доктрині національної освіти ХХІ ст. наголошується на важливості забезпечення підтримки обдарованих дітей і молоді, розвитку у них творчих здібностей [22]. Відтак, одним із основних завдань системи національної освіти України є формування творчої, активної, всебічно розвиненої особистості.

Питання вивчення обдарованої особистості завжди перебувало у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних психологів. Проблема формування обдарованої особистості розглядалась у працях Г. Айзенка, П. Вайнцвейга, Д. Гілфорда, Е. Торренса, Р. Стенберга, В. Дружиніна, Н. Карпенко, Н. Кузьміної, В. Моляко, Я. Пономарьова та ін. Вивченням особливостей психіки обдарованих дітей займались такі вчені як, А. Запорожець, Н. Лейтес, А. Матюшкін, Н. Піддяків та ін.

Процес реформування освіти в Україні передбачає застосування нових психолого-педагогічних форм роботи у межах традиційної освіти. Важливим є використання вчителем різноманітних ефективних методів і форм робіт з розвитку здібностей обдарованих учнів, врахування їх індивідуальності, формування й підтримки позитивної мотивації, залучення до активної діяльності, навчання самовихованню, самооцінюванню здібностей кожної дитини й водночас, пошук незвичайних творчі здібності.

Особливо пильної уваги педагогів та психологів потребують обдаровані підлітки, яким необхідно допомогти максимально розкрити свої здібності, розвинути творчість.

Зміст навчально-виховної роботи у середніх класах свідчить, що саме в цьому віці учні відчують потребу систематизувати свої знання. Часто обдаровані підлітки не можуть пояснити труднощі та помилки, що виникають під

час навчальної діяльності, не вміють правильно організувати навчальний процес. Все це ще раз свідчить про важливість надання обдарованим підліткам певної психолого-педагогічної допомоги під час навчання, яка не можлива без врахування їхнього рівня розвитку індивідуальних здібностей. Актуальність означеної проблеми й зумовила вибір теми нашої бакалаврської роботи: «Особливості організації навчальної діяльності обдарованих учнів».

Об'єкт дослідження: організація навчальної діяльності обдарованих учнів.

Предмет дослідження: особливості мотивації навчальної діяльності обдарованих підлітків.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати наукові дослідження проблеми організації навчальної діяльності обдарованих учнів та емпірично дослідити особливості мотивації навчальної діяльності обдарованих підлітків, здійснити аналіз ефективних психолого-педагогічних стратегій, методів та прийомів роботи вчителя з обдарованими підлітками на уроках.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти проблеми організації навчальної діяльності обдарованих учнів.
2. Розглянути психологічні особливості обдарованих підлітків та особливості мотивації їх навчальної діяльності.
3. Емпірично дослідити особливості мотивації навчальної діяльності обдарованих учнів підліткового віку.
4. Визначити ефективні психолого-педагогічні умови, методи та прийоми роботи вчителя з обдарованими учнями на уроках.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: Загальнотеоретичні основи розвивального навчання (Л. Виготський, В. Давидов, Г. Костюк, О. Леонт'єв, О. Скрипченко, Н. Талізін); теоретичні положення про здібності особистості (Н. Лейтес, С. Рубінштейн, Б. Теплов, В. Шадриков); вікові закономірності підліткового віку (Л. Божович, І. Булах, С. Максименко, А. Мудрик, Л. Обухова, Д. Фельдштейн); основні положення дослідження обдарованості особистості (Д. Гілфорд, О. Матюшкін, Е. Торренс, Р. Стенберг, Н. Кузьміна, В. Моляко, В. Онацький, Я. Пономарьова

ін); теоретичні положення проблеми мотивації навчання підлітків (М. Алексєєва, Л. Божович, Г. Костюк, О. Леонтєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський та ін.).

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових підходів з проблеми організації навчальної діяльності обдарованих учнів); емпіричні (бесіда, тестування, аналіз навчальної успішності учнів); методи математичної статистики (обчислення балів, відсоткового співвідношення показників).

Експериментальна база дослідження: У дослідженні прийняли участь учні 6-7 класів Львівській академічній гімназії імені Івана Золочевського.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в поглибленні знань з проблеми особливостей організації навчальної діяльності обдарованих підлітків та особливостей мотивації їх навчальної діяльності. Запропоновані напрямки та методи психолого-педагогічної роботи вчителя з обдарованими підлітками можуть бути використані педагогами та психологами загальноосвітніх шкіл, що дозволить оптимізувати психолого-педагогічну роботу з обдарованими учнями та удосконалити навчально-виховний процес загалом.

Структура бакалаврської роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, трьох розділів, загального висновку, списку використаних джерел, який налічує 56 найменувань. Основний зміст роботи викладено на 47 сторінках.

Розділ 1

ОБДАРОВАНИСТЬ УЧНІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА

ПРОБЛЕМА

1.1. Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми обдарованості особистості

Аналіз проблеми організації навчальної діяльності учнів, перш за все, на нашу думку, передбачає визначення сутності понять «здібності» та «обдарованість». Визначення понять «здібності» й «обдарованість» переважно пов'язують із загальнопобутовим розумінням цих термінів. Часто терміни «здібна», «обдарована», «талановита» людина вживаються як синоніми та відображають ступінь виразності здібностей.

Під обдарованістю розуміють комплекс задатків і здібностей, на основі яких (за сприятливих умов) уможлиблюється досягнення особистістю значущих успіхів у одному із видів діяльності [21]. Обдарованість інтегрує різноманітні здібності з метою досягнення високих показників результатів конкретної діяльності [21].

У психології, вченими С. Рубінштейном і Б.Тепловим, класифіковано поняття «здібності», «обдарованість» і «талант» на основі показника успішності діяльності. Здібності вчені розглядають як індивідуально-психологічні особливості, що вирізняють одну людину від іншої. Саме від здібностей уможлиблюється успіх діяльності, а обдарованість виступає якісно своєрідним сполученням здібностей, від якого також залежатиме можливість реалізації успішних досягнень у діяльності [48; 51].

Задатки – уроджені анатомо-фізіологічні особливості організму, до яких відносять насамперед особливості будови головного мозку, органів чуттів і руху, властивості нервової системи [48]. Задатки це передумови розвитку здібностей, однак не визначаючи появи і розвитку окремих здібностей. Грунтуючись на основі задатків, розвиток здібностей можливий лише в процесі діяльності особистості. Слід зазначити, що на основі однакових задатків уможлиблюється розвиток різних здібностей. Це залежатиме від характеру і вимог діяльності людини, її соціальних умов життя й виховання. Анатомо-фізіологічною основою здібностей людини є розвиток задатків, системи умовних рефлексів [56].

Розвиток здібностей зумовлюється особливостями вищої нервової діяльності, швидкістю утворення і міцності умовних рефлексів, пристосованістю до нових умов та готовності швидкого переключення від виду діяльності до іншого [51].

Здібності розрізняють за якістю, широтою, своєрідністю їхнього сполучення та рівнем розвитку. Якість здібностей визначається успішністю виконання діяльності та поділяються на математичні, технічні, художні, літературні, музичні, організаторські, спортивні і т.д. За широтою розрізняють: загальні та спеціальні здібності [42].

Спеціальні здібності є умовами успішного виконання, як правило, якогонебудь одного виду діяльності. Загальні ж здібності необхідні для виконання різноманітних видів діяльності (спостережливість, організаторські здібності, розподіл уваги, добра зорова пам'ять, творча уява). Найбільш загальною є аналітико-синтетична здібність, завдяки якій вона може розрізняти цілий комплекс окремих предмети або явища, виділяє сутність явища, створити щось нове, проявити творчість [32].

Серед численних наукових праць, присвячених вивченню творчих здібностей (Г. Айзенк, Д. Богоявленська, С. Бондаренко Д. Векслер, О. Матюшкін, М. Лейтес, В. Ротенберг Р. Стернберг, Л. Термен) умовно виділяють два напрямки досліджень. Перший -- вивчає взаємовплив між інтелектом і творчими здібностями, другий -- особистісні і мотиваційні якості людей здатних до творчості, які, на думку вчених є внутрішньо мотивованими, наполегливими, незалежними, енергійними) [10].

Більшість дослідників, зокрема Д.Векслер, пов'язують загальні здібності з інтелектом людини, трактуючи інтелект як загальну здібність особистості, яка дозволяє правильно розмірковувати та розуміти, пристосовуватись до умов соціального середовища [12].

Н. Лейтес вважає, що здібності знаходять свій вияв перш за все завдяки особливостям активності, саморегулюючи психічну діяльність [30].

С. Рубінштейном до структури загальних здібностей включено також неінтелектуальні чинники, а саме особистості якості, особливості інтелекту та темпераменту[48].

Для успішного виконання діяльності важливим є поєднання сприятливого якісного сполученні різних здібностей, які знаходилися, що й трактується як обдарованість (загальна чи спеціальна) [30].

Варто зауважити, що врахування в навчально-виховному процесі дітей якісної своєрідності передбачає застосування різних методів індивідуального вплив, розвиток їх творчих здібностей [47].

Результати психологічних досліджень доводять наявність генетичного зв'язку між спеціальними і загальними здібностями[30].

Обдарованість визначає міру генетично зумовлених потенційних можливостей людини до адаптації в житті, завдяки максимальному пристосуванню до світу, оточенню, прийняттю рішення у непередбачених випадках, коли потрібен саме творчий підхід [44].

У «Робочій концепції обдарованості» [46] обдарованість розглядають як системну якість, що притаманна психіці дитини в цілому, однак при цьому саме особистісна спрямованість, система ціннісних орієнтацій зумовлюють розвиток здібностей. Зокрема, такий підхід, на думку дослідниці Н.Карпенко, дозволяє виховувати, а не просто навчати обдаровану дитину, що й визначає гуманістичну спрямованість «Робочої концепції обдарованості» [23].

Варто звернути увагу, що у Концепції обдарованості [23] підкреслюється бережливе ставленні до обдарованої дитини, яке включає й розуміння не тільки переваг, але і труднощів у роботі з такими дітьми. Автори концепції ефективними методами, які дозволяють працювати з процесуальною стороною здібностей і свідомістю дитини вважають навчально-ігрові методи та вправи, а також -- психологічний тренінг[19].

Спеціальну обдарованість характеризується наявністю у суб'єкта чітко проєктованих зовні можливостей (суджень, навичок), які дозволяють планувати та використовувати нові способи розв'язання проблем.

Обдарованість як система, включає наступні компоненти, що визначається

біофізіологічними та анатомо-фізіологічними задатками; сенсорно-перцептивними блоками, інтелектуальними та розумовими можливостями, емоційно-вольовою структурою, високим рівнем продукування нових образів, фантазією, уявою та ін. [30].

Згідно наукових поглядів (А. Маслоу, А. Матюшкіна, М. Лейтеса, В. Ротенберга та ін.) інтелектуальна обдарованість хоч і виступає необхідною умовою, однак недостатньою для творчої активності особистості.

Креативність розглядають як потенційну і актуальну характеристику цілісної особистості [12]. Основними чинниками творчої поведінки особистості вчені вважають особливості мотиваційної сфери, цінності, особистісні якості індивіда [12].

Пропонована О. Матюшкіним концепція, дозволяє розширити уявлення про творчі здібності (переважно як інтелектуальні), трактуючи обдарованість як передумову розвитку творчої особистості, яка здатна не тільки до створення нового, але й до самовираження, саморозкриття [33]. Вчений, спираючись на наукові роботи таких дослідників як (Н. Лейтес, В. Теплов, В. Крутецький, Е. Ігнат'єв, Э. Голубєва, В. Русалов, А. Запорожець, Н. Піддяків, А. Брушлинський, Дж. Берлайн та ін.), запропонував наступну структуру творчої обдарованості, складовими якої є : пізнавальна мотивація; дослідницька творча активність, що знаходить свій вияв новій постановці та вирішенні проблеми; можливість оригінальних рішень, прогнозування і передбачення; здібності створювати ідеальні еталони [33].

При цьому, А. Матюшкін наголошує на необхідності зв'язку обдарованості з творчою діяльністю, проявами творчості, якостями «творчої людини» [33].

Дослідник В. Моляко [34] пропонує розглядати систему творчого потенціалу особистості з наступними компонентами:

- задатки, схильності, що виявляються в підвищеній чутливості та певній вибірковості;
- спрямованість інтересів, з домінуванням пізнавальних;
- допитливість, прагнення створити нове, схильність вирішувати проблеми;
- швидкість засвоєння нової інформації;

- схильність порівняння, зіставлення, вироблення нових зразків;
  - прояви загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидке оцінювання у виборі шляхів рішення;
  - емоційна забарвленість почуттів при суб'єктивному оцінюванні, виборі, переваги і т.д.;
  - наполегливість, ціленаправленість, працьовитість, систематична робота, сміливість у прийнятті рішення;
  - творчість – уміння комбінувати, реконструювати, змінювати варіанти, прийняття економічних рішень, раціональність у використанні засобів, часу і т.п.;
  - інтуїція, надшвидка оцінка рішень та прогнозів;
  - швидке освоєння умінь та навичок, прийомів техніки праці, ремісничими навивками, майстерністю;
  - здібності до оригінальних способів виходу із складних ситуацій, успішне вирішення проблем та задач у нестандартних, екстремальних ситуаціях і т.п.
- [34].

Більш інтегрально прояви обдарованості представляють:

1. Домінування інтересів і мотивів;
2. Емоційна заглибленість у певний вид діяльності;
3. Воля до успішного вирішення;
4. Загальна та естетична задоволеність як від самого процесу, так результатів діяльності;
5. Розуміння суті проблем, задач, ситуацій;
6. Інтуїтивне вирішення проблем;
7. Можливості продукувати нові проекти);
8. Багатовимірність у прийнятті рішень;
9. Швидка оцінка прогнозів рішень;
10. Мистецтво пошуку нового.[35].

Основними типами творчої діяльності є: образно-художній; науково-логічний; техніко-конструктивний; вербально-поетичний; практико-технологічний; музично-руховий, ситуативний (спонтанний, розважливий) [23].

Прояви творчого пошуку представлені реконструктивною та комбінаторною творчістю; творчістю через аналогії [23].

Прояв інтелекту, на думку вчених можливо фіксувати за розумінням і структуруванням вихідної інформації; постановкою задач; пошуком і конструюванням рішень; прогнозуванням рішень (розробка задумів вирішення), гіпотези. Динаміку (швидкість показників) рішень і творчої діяльності в цілому найбільш вичерпно визначають такі основні типи як: повільний; швидкий; над швидкий [23].

Рівні досягнень можливо визначати за тими типами задач, як ставить перед собою суб'єкт, або досягнутими ним успіхами, а також за трьома умовами:

- бажанням перевищення існуючих досягнень;
- досягнення результатів найвищого класу;
- реалізація надзадач (програми-максимуму) [23].

У контексті емоційних реакцій у виконанні діяльності, захопленість видом діяльності, виділяють такі типи як: натхненний; упевнений; що сумнівається [23].

Таким чином, вище розглянута нами структура широко та різноманітно дає можливість описати різноманітні типи обдарованості, їхній набір переважаючих характеристик, інтегративне сполучення найбільш важливих якостей. Все, що відноситься до загальної творчої обдарованості, безпосередньо пов'язане із різними видами спеціальної обдарованості - технічної, наукової, художньої і т.д. Однак, важливими при цьому є прояви домінантних якостей, особливостей, які притаманні специфіці творчої діяльності [23].

Отже, обдарованість – потенційне системно-особистісне утворення, пов'язане з високим рівнем здібностей, є динамічною характеристикою особистості, яка визначає ефективність одного або кількох видів діяльності. Інструментальний та мотиваційний фактори обдарованості мають складові, які диференціюються певним чином і вважаються основними.

1.2. Психологічні особливості навчальної мотивації обдарованих підлітків

Словосполучення «обдарована дитина» найчастіше науковці трактують як винятковість, девіантність дитини, відхилення, яке виходить за межі загальної норми. Кількість таких дітей у загальній популяції може становити 1–2%, а діти із загальною обдарованістю чи творчими здібностями, з результатами досліджень, становлять орієнтовно 20% від усієї сукупності [27].

Обдаровані діти випереджаючи у розвитку однолітків, мають високі показники інтелектуального та творчого потенціалу, досягають досить високих успіхів у навчанні та в інших видах діяльності, вирізняються з-посеред ровесників яскравими, видатними здібностями (або мають потенційні задатки для таких досягнень у декількох видах діяльності) [22].

Сучасні дослідники виділяють чотири категорії дітей, яких можна назвати обдарованими:

- 1) діти з високими показниками IQ– інтелектуальна обдарованість;
- 2) творчо обдаровані діти;
- 3) діти, які мають успіхів та високі досягнення у спеціальних галузях діяльності (юні художники, математики спортсмени тощо) – спеціально обдаровані;
- 4) діти, як досить успішно навчаються в школі – академічна обдарованість [22].

Більшість дослідників вважають, що психологічну структуру обдарованості практично складають основні структурні елементи творчості і творчого розвитку людини [28]. Зовнішніми проявами творчого розвитку є різноманітні здатності, до прикладу, пришвидшений мовленнєвий розвиток у дитинстві, раннє захоплення (музикою, малюванням, або читанням тощо), підвищений прояв дослідницької активності. На розвиток творчого потенціалу дитини мають вплив вікові показники психічного розвитку.

Слід зазначити, що на сьогодні не існує однозначного підходу до розуміння такого виду обдарованості як «академічна обдарованість», тобто немає чіткого розділення між академічною та інтелектуальною обдарованістю, не визначено й чітких критеріїв діагностики. Так, Г. Тарасова пропонує не розмежовувати

академічну та інтелектуальну обдарованість, а термін "академічна обдарованість" є на її думку визначає прояв розумової обдарованості [26].

Дослідник В. Онацький розглядаючи академічну обдарованість як індивідуальний прояв обдарованості дитини, вважає її потенціалом успішності у навчанні дитини. На його думку для академічно обдарованих дітей притаманні стійка пізнавальна потреба, дослідницька активність, здатність аналізувати і прогнозувати, при цьому домінуючими є особливі здібності до навчання. Такі діти блискуче засвоюють нові знання, легко вчаться, мають добре розвинуті особливості пізнавальні процеси, що допомагає зробити процес навчання приємним [38].

Академічно обдаровані діти, маючи досить глибокі знання, й самостійно їх здобувають: самостійно читачи складну довідкову наукову літературу, критично оцінюють серйозні джерела. Такі учні точно і глибоко аналізують програмний та позапрограмний матеріал [38].

Отже, під академічною обдарованістю розуміють такий вид обдарованості, який проявляється в неординарності досягнень у навчанні, швидкості та легкості засвоєння великих обсягів інформації, високій успішності майже з усіх предметів [38].

Дослідниками виокремлюють наступні особистісні чинники академічно обдарованих учнів: креативність, інтерес до діяльності, ставлення; в когнітивній сфері – інтелект та креативність. Обдарованим учням властиво постійно прагнути досконалості, яке проявляється у бажанні все зробити на найвищому рівні [9].

Розвиток особистості у підлітковому віці зумовлений якісно новою соціальною ситуацією розвитку. В організації роботи з підлітками необхідно враховувати суперечливий їх характер особистісного та психічного розвитку [8]. Тенденція до дорослості підлітка та його самостійності є важливим новоутворенням в особистісному розвитку підлітка [8].

Підтримуючи прагнення підлітків до дорослості та самостійності, вчитель уможливорює активність учнів їхню соціально цінну спрямованість. Підтримка вчителя виражається у довірі до можливостей підлітка, у нових способах і

формах взаємодії з ним, що важливо для особливостей розвитку самосвідомості підлітків таких як, «Я – образу», самооцінки, рівня домагань, вимогливості до себе, самокритичності[12].

Наголосимо, що вчителю надзвичайно важливо враховувати проблеми обдарованих підлітків у навчально-виховному процесі. Основними проблемами обдарованих підлітків є наступні: боязнь школи через спрощеність навчальної програми в школі не цікавість її. Обдарованим дітям подобаються ускладнені завдання і нецікаві ті, якими захоплюються їхні ровесники, внаслідок чого підліток часто опиняється в ізоляції. Заглибленість у філософські питання: обдарованим підліткам часто притаманні думки про смерть, потойбічне життя, релігійні вірування. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком, часто вони віддають перевагу спілкуванню з учнями старшого віку, хочуть бути лідерами, однак поступаються фізичним розвитком. Виділяються прагненням до досконалості – для них характерна внутрішня потреба досконалості, вони не заспокоюються, доки не досягають бажаного. Почуття незадоволеності, надмірна сензитивність, нереальний рівень домагань, підсилюють низьку самооцінку [1].

Варто зауважити, що наукові дослідження свідчать про те, що серед розумово обдарованих учнів значна частка припадає саме на академічно обдарованих, у той же час інтелектуально обдарованих учнів значно менше. Тому можна говорити про існування протиріччя між потребами педагогів-практиків у психолого-педагогічних рекомендаціях стосовно роботи з академічно обдарованою особистістю і недостатньою увагою науковців до даної проблематики[47].

Загальною характеристикою та структурним компонентом творчого потенціалу підлітка є пізнавальні потреби, які становлять психологічну основу домінантності пізнавальної мотивації.

У змісті мотиваційної сфери підлітка на перший план починають виступати мотиви, які пов'язані із формуванням світогляду, із планами майбутнього життя. Структура мотивів характеризується певною ієрархією, наявністю певних мотиваційних тенденцій на основі провідних і суспільно значущих мотивів. Що

до механізму дії мотивів, то вони починають діяти не безпосередньо, а виникають на основі свідомо поставленої мети та намірів [24].

Як вважає дослідниця Л. Божович, саме в мотиваційній сфері слід вбачати головне новоутворення підліткового віку. Оскільки провідною діяльністю підліткового віку стає спілкування, то головне місце серед мотивів навчання займає мотив спілкування з однолітками [8]. У цьому віці виникають нові мотиви навчання: бажання бути освіченим («вчуся, щоб бути грамотною людиною»), прагнення влаштуватися в майбутньому житті («вчуся, щоб знайти високооплачувану роботу»), подальше навчання («мрію вступити до інституту»), прагнення до самоствердження і самовдосконалення [24]. Отже, до навчання учня спонукає ціла низка різних мотивів, кожний з яких виступає у взаємодії з іншими, утворюючи певну ієрархічну структуру.

Більшість дослідників у наукових дослідженнях поділяють мотиви навчання на внутрішні та зовнішні, які орієнтовані на соціальне схвалення та інші зовнішні фактори [24].

Загалом у структурі мотиваційної сфери навчання підлітків виокремлюють:

1. Внутрішні мотиви, які пов'язані з процесом і змістом діяльності, коли до діяльності спонукає її сам процес і зміст, а не зовнішні чинники: мотиви пізнання, інтерес до змісту навчального матеріалу; набуття нових знань, навичок і умінь; мотив самодетермінації (прагнення відчувати себе суб'єктом навчальної діяльності), засвоєння способів набуття знань з використанням нових інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернет-ресурсів, соціальних мереж та ін.

2. Зовнішні мотиви: а) соціальні мотиви: широкі (мотиви обов'язку і відповідальності перед закладом освіти, батьками й іншими за якісне навчання; можливість застосування набутих знань в майбутньому) та вузькі (прагнення до спілкування і спільної діяльності з однолітками, бажання мати друзів тощо); б) престижні мотиви: прагнення отримати схвалення з боку референтних осіб; прагнення бути в центрі уваги, отримати високий соціальний статус, самоствердитися та ін.; в) прагматичні мотиви: уникнення неприємностей, що можуть виникати у випадку незадоволення очікувань або потреб інших людей;

отримання певних пілг та іноді грошової винагороди за успіхи в навчанні та ін.
г) мотиви особистісного зростання: саморозвиток, самовираження і самовдосконалення себе як особистості та ін.[24].

Щодо особливостей навчальної мотивації обдарованих підлітків, то домінуюча пізнавальна мотивація у творчо обдарованого підлітка виявляється, як правило, у формі дослідницької, пошукової активності, високої сензитивності до визначення проблем та нижчих порогів до новизни стимулу, у відкритті нового у звичайному[39]. Пізнавальна мотивація та дослідницька активність виявляються у високій вибірковості підлітка стосовно дослідження нового, саме вона становить основу розвитку спеціальних здібностей. Загальна дослідницька активність виявляється в обдарованого підлітка як допитливість, що зазвичай є результатом набуття нових знань.

Висновки до першого розділу

Отже, під обдарованістю розуміють комплекс задатків і здібностей, на основі яких (за сприятливих умов) уможливується досягнення особистістю значущих успіхів у одному із видів діяльності. Обдарованість інтегрує різноманітні здібності з метою досягнення високих показників результатів конкретної діяльності.

Обдаровані діти випереджаючи у розвитку однолітків, мають високі показники інтелектуального та творчого потенціалу, досягають досить високих успіхів у навчанні та в інших видах діяльності, вирізняються з-посеред

ровесників яскравими, видатними здібностями (або мають потенційні задатки для таких досягнень у декількох видах діяльності).

Більшість дослідників вважають, що психологічна структура обдарованості практично збігається з основними структурними елементами, які характеризують творчість і творчий розвиток людини.

На сьогодні не існує однозначного підходу до розуміння такого виду обдарованості як «академічна обдарованість», тобто немає чіткого розділення між академічною та інтелектуальною обдарованістю, критеріїв її діагностики.

Академічна обдарованість – це вид обдарованості, що проявляється в неординарних досягненнях у навчанні, швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань, високих показниках успішності з усіх предметів або з окремих навчальних дисциплін. Серед особистісних чинників академічно обдарованих учнів важливе значення мають: креативність, інтерес до змісту діяльності, ставлення до себе та базові особистісні властивості (п'ятифакторна модель особистості); в когнітивній сфері – інтелект та креативність при провідній ролі першого. Обдарованим учням властивий перфекціонізм як особистісний чинник, який проявляється у бажанні бути досконалим та прагненні до досконалості в будь-якій діяльності.

Становлення і розвиток особистості у підлітковому віці зумовлюється якісно новою соціальною ситуацією розвитку, прагненням до дорослості, тому при організації роботи з учнями цього віку необхідно враховувати суперечливий характер психічного та особистісного розвитку. Підтримуючи прагнення підлітків до дорослості та самостійності, вчитель створює можливості для соціально цінної спрямованості активності учнів. Така підтримка може виражатися у довірі вчителя до можливостей підлітка, у нових способах і формах взаємодії з ним, у наданні йому широких можливостей для прояву ініціативи, самостійності, творчості, відповідальності.

Загальною характеристикою та структурним компонентом творчого потенціалу підлітка є пізнавальні потреби. Пізнавальна мотивація та дослідницька активність виявляються у високій вибірковості підлітка стосовно дослідження нового, саме вона становить основу розвитку спеціальних

здібностей. Саме пізнавальна потреба становить психологічну основу домінантності пізнавальної мотивації.

Розділ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

2.1. Програма та методи дослідження

У дослідженні прийняли участь учні 6-7 класів Львівській академічній гімназії імені Івана Золочевського. Всього у дослідженні взяли участь 31 особа – підлітки (середній вік – 12-13 років), 16 хлопців та 15 дівчат. Респондентів

обранонами за педагогічним критерієм, тобто вони були переможцями олімпіад з навчальних предметів різного рівня.

Основними завданнями емпіричного дослідження частини є:

- а) підбір методів та процедур дослідження, спрямованих на вивчення мотивації навчальної діяльності обдарованих учнів;
- б) емпіричне дослідження мотивації навчальної діяльності обдарованих підлітків.

Змістом підготовчого етапу стало створення комплексу психодіагностичних методик, необхідних для дослідження мотивації навчальної діяльності обдарованих учнів підліткового віку.

Для оцінки структури навчальної мотивації підлітків було обрано методiku діагностики структури навчальної мотивації учнів (М. Матюхіна) [24]. Методика призначена для діагностики мотивації навчання, а також визначення додаткових мотивів навчання.

- Пізнавальні мотиви. Вони пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом їх здійснення. Учень хоче оволодіти новими знаннями, навчальними навичками, вміє розпізнавати цікаві факти, явища, виявляє інтерес до суттєвих властивостей явищ, закономірностей у навчальному матеріалі, теоретичних принципів, ключових ідей [39].

- Комунікативні мотиви. Позитивні мотиви, що полягають у бажанні зайняти певну посаду, поставити себе у стосунки з іншими, отримати їх схвалення та заслужити їх авторитет [39].

- Емоційні мотиви. Цей тип мотивації - це бажання здобути знання, які будуть корисні суспільству, бажання виконати свій обов'язок, розуміння потреби вчитися, високе почуття відповідальності. Учень усвідомлює соціальну необхідність [39].

- Мотив саморозвитку. Виникає інтерес до процесу та результату діяльності, прагнення до саморозвитку, розвитку будь-яких їх якостей та здібностей. Учень активний у процесі вирішення проблеми, пошуку способу її вирішення, результату тощо [39].

- Позиція учня орієнтована на оволодіння методами набуття знань: інтерес до методів самостійного засвоєння знань, методів наукового пізнання, методів саморегуляції навчальної роботи, раціональної організації їх навчальної роботи [39].

- Мотив досягнення. Учень, мотивований на успіх, зазвичай ставить позитивну мету, бере активну участь у її реалізації та обирає засоби для досягнення цієї мети [39].

- Зовнішні (заохочувальні, каральні) мотиви проявляються, коли діяльність здійснюється з боргом, відповідальність за досягнення певної позиції серед однолітків, під тиском оточуючих. (див. додаток А).

Для дослідження спрямованості навчальної діяльності обдарованих підлітків нами була використана методика вивчення спрямованості до набуття знань, запропонована Е. Ільїним і Н. Курдюковою [43]. Учні пропонуються 12 тверджень запитання з парними відповідями. З двох відповідей необхідно обрати одну і поруч із позицією запитання обвести літеру (а або б), яка відповідає обраній відповіді. Форма проведення є бланковою, груповою або індивідуальною. Нараховується по 1 балу за відповіді «так» на питання по позиціях 1-9 і за відповіді «ні» - по позиціях 10-12. Підраховується загальна сума балів. Чим більше набрана сума балів, тим більшою мірою в учня виражена спрямованість на набуття знань. Відповідно 1 - 4 – свідчить про низький рівень мотивації до набуття знань; 5 – 8 – середній рівень мотивації на набуття знань; 9 – 12 – високий рівень мотивації на набуття знань, (див. додаток Б).

2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

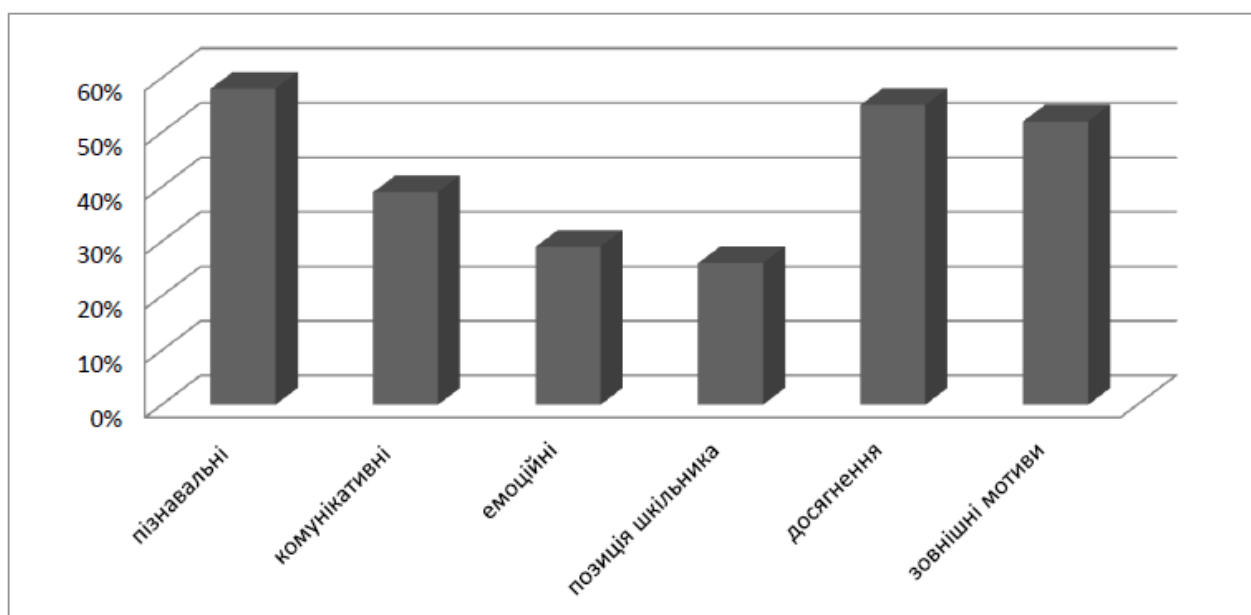
Для оцінки структури навчальної мотивації обдарованих підлітків нами була використана методика діагностики структури навчальної мотивації учнів, (автор М. Матюхіна). Результати дослідження за даною методикою представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1. Показники навчальної мотивації обдарованих підлітків

№	Види мотивації	Відсоткове співвідношення
1	Пізнавальні мотиви	58 %
2	Комунікативні мотиви	39 %
3	Емоційні мотиви	29%
4	Позиція учня	26%
5	Досягнення	55 %
6	Зовнішні мотиви	52 %

Результати нашого дослідження представлені в таблиці 2.1. та рис. 2.1. вказують на те, що найбільш вираженими в структурі навчальної мотивації у досліджуваних нами підлітків є пізнавальні мотиви (58%), мотиви досягнення (55%), а також зовнішні мотиви (52%).

Виразність пізнавального мотиву свідчить про те, що обдарованим підліткам притаманні мотиви на отримання нових знань, навчальних навичок, учні мають інтерес до навчального матеріалу та проявляють дослідницьку активність.

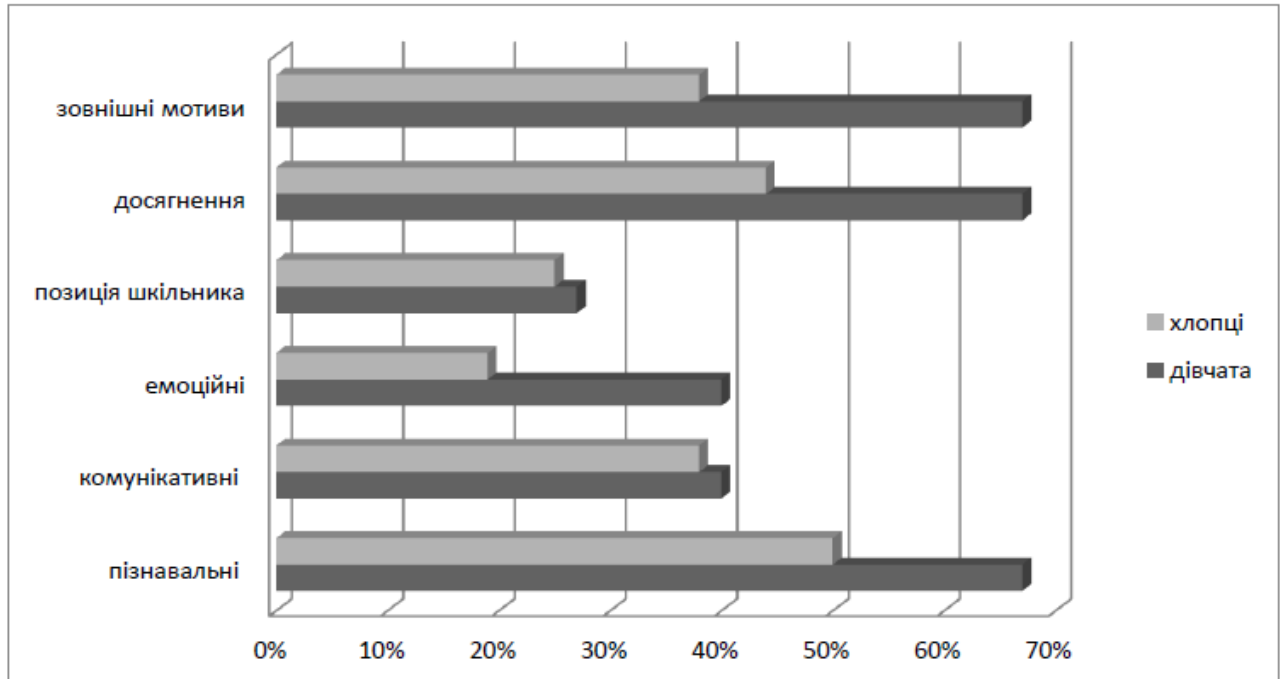

Рис. 2.1. Показники навчальної мотивації обдарованих підлітків за методикою М. Матюхіної

Виразність мотиву досягнення означає, що обдаровані підлітки в процесі навчання ставлять перед собою цілі, активно включаються в їх реалізацію,

обирають засоби для досягнення поставлених цілей. Як бачимо, обдарованим підліткам притаманна значна виразність зовнішніх мотивів (заохочення, покарання), що може свідчити про те, що навчальна діяльність здійснюється заради придбання певного соціального статусу серед однолітків, а можливо, й через тиск оточуючих, наприклад, батьків. За результатами дослідження також слід зазначити, що відмінності навчальної мотивації спостерігаються в залежності від статі респондентів (табл. 2.3). При цьому якщо аналізувати результати вибору мотивів у хлопців і дівчат, то можна відзначити, що в цілому мотивація дівчат вища за всіма мотивами, а вираженість мотивації до навчання у хлопців становить не більше 50% від загального числа досліджуваних.

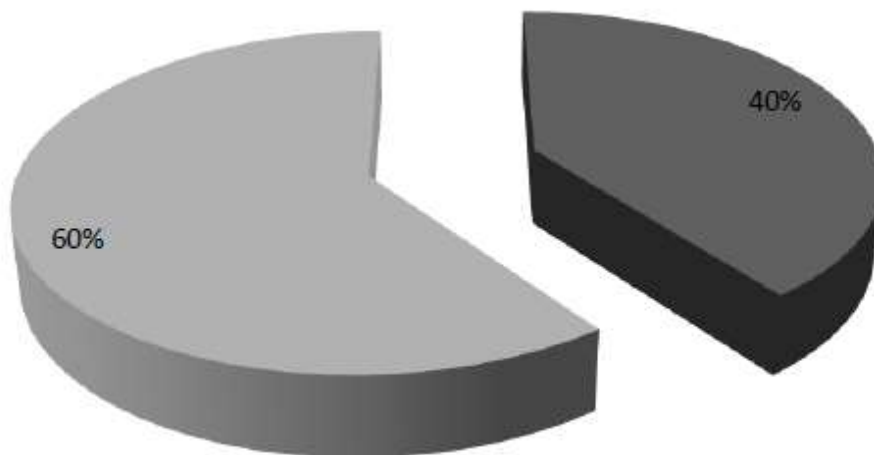
Спостерігається статева відмінність у мотивах, як емоційних такі зовнішніх, за якими у хлопців вираженість мотиву становить 19% і 38%, а у дівчат 40% і 67% відповідно. Це говорить про те, що для дівчат більш важливим є навчання як обов'язок, їм більше притаманне розуміння необхідності вчитися, через тиск оточуючих, а також щоб домогтися похвали. Також мотив досягнення вважається пріоритетним для 67% дівчат і тільки для 44% хлопців, що свідчить про меншу виразність даного мотиву для хлопців підліткового віку. Показники навчальної мотивації обдарованих підлітків в залежності від статі (за методикою діагностики структури навчальної мотивації учнів М. Матюхіної) представлено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Статеві відмінності у показниках навчальної мотивації обдарованих підлітків (за методикою діагностики структури навчальної мотивації учнів М. В. Матюхіної)

Для дослідження спрямованості на набуття знань нами була використана методика, запропонована Е. Ільїним і Н. Курдюковою [12]. Опитування за методикою спрямованості на набуття знань показало, що дана мотивація яскраво виражена у 32 % обдарованих підлітків, у них яскраво виражена спрямованість на оцінку. Середній рівень мотивації на набуття знань притаманний 52 % обдарованих підлітків та у 16 % - низький рівень мотивації до набуття знань. При цьому у дівчат вона вище, ніж у хлопців (приблизно 60 і 40% відповідно) (рис. 2.3).

хлопці-підлітки

дівчата-підлітки

Рис. 2.3. Результати дослідження спрямованості на набуття знань (статеві відмінності) за методикою Е. Ільїна і Н. Курдюкової

Отже, значна частина обдарованих підлітків не сприймає саму навчальну діяльність як основне джерело навчальної мотивації. Для ефективного формування пізнавальних мотивів обдарованих підлітків надзвичайно важливо правильно організувати їх навчальну діяльність. Важливо зорієнтувати учнів на самостійне набуття знань в процесі навчальної діяльності. Формуючи орієнтації на самостійний спосіб отримання знань повинно дотримуватись урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей обдарованих підлітків. Однак, як свідчать наукові дослідження, загалом у підлітковому віці відбувається зниження рівня навчальної мотивації у зв'язку зі зміною провідної діяльності. З'являється потреба у пізнанні себе і оцінюванні своєї особистості.

Таким чином, на основі отриманими результатів емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки.

Висновки до другого розділу

У навчальній діяльності обдарованих підлітків найбільш вираженими є пізнавальні мотиви, мотиви досягнення, а також зовнішні мотиви. При цьому в цілому рівень мотивації навчальної діяльності у дівчат вище, ніж у хлопців. Для дівчат також значимими є емоційні мотиви в навчанні. Виразність пізнавального мотиву свідчить про те, що обдарованим підліткам притаманні мотиви на отримання нових знань, навчальних навичок, учні мають інтерес до навчального матеріалу та проявляють дослідницьку активність.

У результаті дослідження виявлено статеві відмінності у навчальній мотивації обдарованих підлітків. В цілому мотивація дівчат вища за всіма мотивами, а вираженість мотивації до навчання у хлопців становить не більше 50% від загального числа досліджуваних.

Ступінь спрямованості на набуття знань в цілому у обдарованих підлітків говорить про те, що частина обдарованих підлітків не зацікавлені у набутті знань, незважаючи на більш високий показник по пізнавальному мотиву в структурі мотивації. Отримані результати емпіричного дослідження мають практичну значимість і можуть стати основою розробки програми психолого-педагогічного супроводу розвитку мотивації навчальної діяльності та формування професійної спрямованості обдарованих підлітків.

Розділ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ

РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ НА УРОКАХ

3.1. Організація навчально-виховної діяльності обдарованих учнів

В організації психолого-педагогічної роботи з обдарованими учнями особливу увагу слід приділити вихованню в них здатності орієнтуватися у духовних, моральних, громадянських, естетичних та інших важливих цінностях. Це успішно відбувається тоді, коли підліток активно «апробує» згадані цінності, навчається самостійно і, водночас, спільно з ровесниками оцінювати різноманітні явища, критично аналізувати конкретні життєві ситуації, приймати відповідні рішення і визначати шляхи та засоби їх творчої реалізації.

Педагогу не варто відразу бурхливо активно реагувати на помилкові реальні судження підлітків, а, навпаки спокійно і зважено аналізувати їх позиції та аргументовано переконувати у правильній позиції. Виділяючи, порівнюючи різні прийоми ведення уроків і результати, що отримуються у залежності від різноманітних умов, учитель виробляє найбільш ефективні методи навчання, працює над удосконаленням своєї педагогічної майстерності [47].

Організовуючи навчально-виховну роботу з обдарованими підлітками вчителю слід враховувати проблеми обдарованих підлітків, а також необхідно:

1. Використовувати у своїй роботі систему пошуку обдарованих і талановитих учнів.
2. Виявляти здібності учнів за такими параметрами: характеристика уваги; особливості мислення; характеристика пам'яті; особливості темпераменту з урахуванням їх в організації навчальної діяльності.
3. Внести зміни до поурочних і тематичних планів, де передбачалась би цілеспрямована робота з кожним обдарованим підлітком.
4. Використовувати на уроках мотиваційні установки, які орієнтують учнів на навчання «хочу все знати», а не на «хай мене навчать».
5. Використовувати на уроках самостійні творчі завдання, роботи пошукового характеру.

б. Поєднувати навчальні знання з науковим пізнанням: науковим пошуком істини, експериментуванням, спостереженням [1].

У роботі з обдарованими учнями важливо використовувати нові, сучасні технології (форми, методи і прийоми навчання), а саме:

- уроки-консультації;
- виконання практичних робіт;
- застосування опорних сигналів;
- метод співпраці та співтворчості;
- рейтинг;
- метод взаємоперевірки учнів;
- диференційоване навчання;
- різнорівневий індивідуальний підхід;
- застосування проблемно-пошукового методу, створення проблемних ситуацій;
- використання імітаційних і неімітаційних ігор;
- лекційно-семінарські форми роботи [40].

З кожним обдарованим підлітком необхідно організувати роботу на уроці у класі. Крім, як правило, 2-3 обдарованих учнів у класі навчаються учні з різним рівнем підготовки, різними здібностями, нахилами. Правильно організована система роботи з обдарованими підлітками на уроках сприяє формуванню в них комунікативних, інтелектуальних і творчих здібностей [45].

Вчитель є вирішальним фактором у системі навчання обдарованих учнів. Дуже важливо, щоб учитель удосконалював професійні риси, необхідні для роботи з обдарованими учнями. А саме вчителю необхідно:

- бути доброзичливим, чуйним, поважати право іншого бути не схожим на нього самого;
- знати психологічні особливості обдарованих учнів, відчувати їхні потреби та інтереси;
- мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів і вмінь;
- володіти почуттям гумору (але без схильності до сарказму);

- бути жвавим і активним;
- виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення;
- мати творчий нетрадиційний особистий світогляд, досить високу самооцінку, позитивну «Я-концепцію»;
- бути емоційно стабільною людиною, тому що співпраця з обдарованим учнем потребує великих емоційних витрат, а це – велике навантаження;
- мати здібність до індивідуалізації навчання;
- уміти модифікувати навчальні програми;
- бути готовим до виконання різноманітних додаткових обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих учнів [37].

Слід зауважити, що обдарованим підліткам не властивий конформізм. Саме незалежність суджень дає змогу знаходити шляхи, якими через страх виглядати смішно, не наслідуються йти інші учні. Вчитель повинен бути готовим до нестандартних суджень обдарованих учнів, сприяти розвитку креативності мислення. Різку зауваження з боку вчителя можуть знизити рівень навчальної мотивації обдарованого учня. Обдаровані підлітки хоч і відверті з оточенням, користуються певною популярністю, та переважно важко входять у життя соціальної групи, мають проблеми у спілкуванні з ровесниками.

Вчителю доцільно застосовуються різні форми спільної - колективної та групової - діяльності учнів у класі, «роботу в команді», з метою активізувати навчальний процес, щоб зробити навчання обдарованих учнів більш ефективним. Форми колективної діяльності учнів відіграють важливу роль у формуванні мотивації навчання.

Використання групових форм навчання повинно включати в активну роботу обдарованих учнів, які часто мають труднощі у спілкуванні з однокласниками. Кожен з членів, що працюють у мікрокоманді, намагається бути не гіршим за інших. Обдарований учень, який колективно працює в групі і знаходиться в тісному спілкуванні з ровесниками, спостерігає, наскільки великий інтерес до його діяльності у однолітків, яку цінність представляє для

них його робота. У процесі спільної діяльності налагоджуються міжособистісні стосунки, що сприяє включенню обдарованого учня до активного навчання, підвищує рівень мотивації навчання[26].

Для створення стійкої позитивної мотивації до навчання дуже важливо, щоб кожен обдарований учень відчував себе суб'єктом навчального процесу, розумів, що цей процес організований для нього, що цілі та завдання цього процесу - його особисті цілі. Сприятливою є особистісно-рольова форма організації навчального процесу, коли кожен учень має свою роль у процесі навчання (помічник вчителя, спікер, керівник групи тощо). Ці ролі перерозподілено. Учитель є головним організатором і керівником цієї складної системи, але він намагається бути в тіні, не підкреслювати свої права, щоб не перешкоджати діяльності та ініціативам обдарованих учнів. Ця форма колективного навчання сприяє підвищенню рівня мотивації діяльності, навчання стає для учня визнаною цінністю, необхідною і постійною потребою [10].

Важливою умовою формування мотивації навчання обдарованих учнів є також створення ситуації успіху, в якій учень переживає задоволення від своїх успіхів у навчанні. Цей фактор ефективний в тих випадках, коли обдарований учень втрачає віру в свій успіх (наприклад: участь в олімпіаді, але не отримав призового місця та перестає навчатися, проявляє негативне ставлення до навчання). Своєчасно створена для таких підлітків ситуація успіху стимулює задоволення, почуття радості, вселяє віру в свої сили. Учень починає розуміти, що його зусилля, спрямовані на оволодіння знаннями, дали і можуть давати ще більш позитивні результати.

Для обдарованих учнів, коли навчання дається легко, ситуація інтелектуального задоволення виникає тоді, коли долається вищий рівень труднощів. Тому досвідчені вчителі пропонують класу завдання трирівневої складності: творчі, конструктивні, репродуктивні. Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості підлітка в процесі навчання відбувається лише за умови забезпечення високої активності в навчально-пізнавальній діяльності, зауважує В. Вилюнас[10].

Цьому сприяє: викладання, що захоплює, новизна навчального матеріалу, використання яскравих прикладів і фактів в процесі викладу нового матеріалу, історизм, зв'язок знань із долею людей, які їх відкрили, показ практичного застосування знань у зв'язку з життєвими планами і орієнтаціями учнів; використання нових і нетрадиційних форм навчання, проблемне навчання, евристичне навчання, навчання з комп'ютерною підтримкою, застосування мультимедіа систем, використання інтерактивних комп'ютерних засобів; організація спільної роботи з однолітками: взаємонавчання, рецензування відповідей товаришів, оцінювання усних відповідей і письмових робіт однокласників, допомога слабшим учням; участь у дискусіях і обговореннях, відстоювання власної думки, постановка запитань до своїх товаришів і учителів, створення ситуацій самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій тощо[19].

Особливо слід наголосити на співпраці вчителя і психолога навчального закладу освіти. Вчитель разом з психологом може запобігти міжособистісним конфліктам серед учнів. Врахування вище вказаного аспекту при організації навчально-виховної роботи з учнями є важливою психолого-педагогічною умовою розвитку особистості обдарованого підлітка.

Важливо зазначити, що однією з основних умов гармонійного розвитку особистості обдарованого підлітка є особистість самого вчителя, його педагогічна творчість, майстерність.

3.2. Принципи педагогічної майстерності вчителя, реалізація яких сприяє розвитку творчих здібностей учнів

Розглянемо принципи педагогічної майстерності вчителя, реалізація яких сприяє розвитку творчих здібностей учнів:

1. Принцип суб'єктивності навчання і виховання передбачає визнання учня як суб'єкта педагогічної взаємодії, використання вчителем у навчально-виховному процесі переважно діалогічних форм комунікативної взаємодії.

2. Принцип діагностики передбачає побудову і корекцію навчально-виховного процесу на основі психолого-педагогічних діагностичних досліджень, а саме: оцінювання рівнів розвитку творчих можливостей учнів з якими педагог налагоджує взаємодію.

3. Принцип оптимальності. Оптимальна творча педагогічна взаємодія педагога та учня забезпечує не тільки успішне засвоєння знань, умінь, навичок, а й позитивні зміни у розвитку творчих можливостей учнів в умовах педагогічної діяльності вчителя.

5. Принцип взаємозалежності відображає взаємозумовленість творчого особистісного розвитку суб'єктів взаємодії системи «педагог-учень», взаємозалежність творчої педагогічної діяльності вчителя і творчої навчальної діяльності учнів.

6. Принцип фасилітації передбачає розуміння формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі, як процес сприяння творчій навчальній діяльності учня, стимулювання його творчої активності: створення на уроках творчої атмосфери (співдружності, співтворчості, співробітництва), мотивація творчої діяльності учнів.

7. Принцип креативності відображає важливість використання змісту навчального матеріалу з метою посилення його орієнтації на формування творчої особистості учня [19]. При плануванні та організації взаємодії педагога та учня в навчально-виховному процесі зміст навчального матеріалу повинен максимально використовуватися для розвитку мотивів, розвитку творчих умінь і психологічних процесів, які забезпечують насамперед розвиток дивергентного мислення, умінь генерувати нові ідеї, пошук нетрадиційних шляхів вирішення проблемних завдань (застосування навчальних і навчально-творчих задач,

методів і прийомів стимулювання творчої активності учнів, розвитку творчих якостей особистості).

8. Принцип доповнення передбачає посилення розвитку творчих можливостей учнів за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних формах навчальної діяльності, введення додаткових курсів з метою компенсації прогалин в розвитку творчих умінь і психічних процесів, що сприяють успішності творчої діяльності.

9. Принцип варіантності виражає необхідність подолання одноманітності змісту, форм, методів навчання. У системі «педагог-учень» означений принцип має регулятивне значення, позаяк визначає мету та стратегію проектування педагогічної взаємодії.

10. Принцип самоорганізації відображає особливості управління процесом становлення творчої особистості учня, узгодженість розвитку підлітка з власними тенденціями розвитку, а також необхідність ініціювання творчої активності. При цьому управління має бути непомітним, мінімальним у своєму зовнішньому впливі й здійснюватися опосередкованими методами. Саме в такому випадку можна говорити не про управління, а про процес самоуправління[21].

Аналіз наукової літератури дозволив виділити провідні стратегії у побудові процесу навчання обдарованих учнів, які можуть застосовуватися при створенні спеціальних програм.

Серед них найбільш визнаними та перевіреними часом є:

1. Прискорення, що пропонує оволодіння змістом освіти інтенсивним курсом за спеціальними програмами.

2. Поглиблення, при якому передбачено більш глибоке вивчення навчальних дисциплін з певних галузей знань (особливо ефективний стосовно дітей, які виявляють підвищений інтерес до конкретної галузі знань чи сфери діяльності)[22]. Однак, слід зазначити, що застосування поглиблених програм навчання не вирішує всіх проблем, зокрема: не всі обдаровані учні зацікавлені певною сферою знань чи діяльності на ранніх стадіях свого розвитку; занадто рання спеціалізація навчання не завжди сприяє загальному розвитку дитини.

3. Збагачення, яке орієнтоване на якісно вищий рівень змісту освіти, вихід за межі традиційної тематики на основі міждисциплінарних зв'язків. Крім того, збагачена програма навчання передбачає оволодіння учнями значною кількістю різноманітних способів і прийомів розумової дослідницької діяльності. Таке навчання може здійснюватися як у межах традиційного навчально-виховного процесу, так і під час участі учнів у різноманітних дослідницьких проектах, спеціальних тренінгах тощо.

4. Проблемність навчання, що передбачає стимулювання особистісного розвитку учнів в умовах застосування вчителями оригінальних методів подання матеріалу, альтернативних інтерпретацій базових понять, використання дослідницьких методів у процесі навчання тощо. Як правило, такі програми виступають компонентами збагачених програм або існують як самостійні тренінгові позанавчальні програми[22].

На нашу думку, варто відзначити перспективність стратегій збагачення та проблемності навчання, які дозволяють максимально враховувати особливості обдарованих дітей. Саме тому вони мають певною мірою використовуватися як у прискореному, так і в поглибленому варіантах побудови навчальних програм.

Організація навчальної роботи з обдарованими учнями може здійснюватися на базі профільних класів, внутрішньо-шкільних факультативів; різноманітних спецкурсів; індивідуального та диференційованого підходів тощо. У позаурочний час ефективними є такі форми роботи як науково-дослідна робота у структурі МАН; олімпіади; Мала академія мистецтв; музичні студії та літературні студії; школа випробувань; команди КВК, клуби за інтересами; збори-зустрічі обдарованих учнів; участь у загальноміських заходах, конкурсах, виставках тощо[40]. При цьому важливо, щоб вчитель проявляв доброзичливість, оцінюючи діяльність обдарованих учнів, сприяв набуттю впевненості в собі і в своїх здібностях.

Слід також враховувати потребу обдарованих учнів у негайному заохоченні. Дуже часто вони можуть працювати над завданням цілими днями і, навіть, тижнями, не виявляючи будь-якого нетерпіння. Важливим чинником у використанні спеціальних методів навчання є компетенція вчителя. Саме педагог

створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, заохочувати чи пригнічувати інтереси.

Створення такої атмосфери залежить від використання вчителем творчих методів у вихованні: стимулювання бажання учнів самостійнопрацювати; заохочення до участі у проектах; заохочення до максимальної захопленості у спільній діяльності; виключати будь-який тиск на дітей, надавати учневі свободу вибору у галузі застосування своїх здібностей, методів досягнення мети і т.д. [41].

До якостей, якими повинен володіти вчитель у роботі з обдарованими дітьми, слід віднести доброзичливість і чуйність, почуття гумору; емоційну стабільність; живий та активний характер; цілеспрямованість і наполегливість; схильність до самоаналізу і постійного самовдосконалення тощо. Крім цього, безперечно, основними вимогами є педагогічна і спеціальна освіта; знання психологічних особливостей обдарованих учнів; високий рівень інтелектуального розвитку тощо.

Основним завданням вчителя у роботі з обдарованою дитиною є пошук індивідуальних шляхів співпраці. Активна спрямованість занять відповідно до схильностей учня, широкий доступ до джерел різноманітної інформації для самостійної роботи -- основні умови ефективного розвитку здібностей та обдарувань кожної особистості.

Висновки до третього розділу

У роботі з обдарованими учнями доцільним є використання нових, сучасних технологій (форм, методів і прийомів навчання), а саме: уроків-консультацій; методи співпраці та співтворчості; рейтинг; методу взаємоперевірки учнів; різнорівневого індивідуального підходу; проблемно-пошукового методу, створення проблемних ситуацій; використання імітаційних та неімітаційних ігор; лекційно-семінарських форм роботи.

Організовуючи навчально-виховну роботу з обдарованими підлітками вчителю слід враховувати проблеми обдарованих підлітків, а також ефективним є використання своїй роботі систему пошуку обдарованих і талановитих учнів; виявлення індивідуальних особливостей здібностей учнів з урахуванням їх в організації навчальної діяльності; використання на уроках мотиваційних установок активізації пізнавальної активності, самостійних творчих завдань, робіт пошукового характеру; експериментів.

Застосування стратегій збагачення та проблемності навчання дозволяє максимально врахувати особливості обдарованих учнів. Слід також враховувати потребу обдарованих учнів у негайному заохоченні.

Однією з основних умов гармонійного розвитку особистості обдарованого підлітка є особистість самого вчителя, його професійна компетенція, педагогічна творчість, майстерність. Саме вчитель створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, заохочувати чи пригнічувати інтереси. Реалізація вчителем принципів педагогічної майстерності сприяє розвитку творчих здібностей учнів.

ВИСНОВКИ

Обдарованість – потенційне системно-особистісне утворення, пов'язане з високим рівнем здібностей та є динамічною характеристикою особистості, яка визначає ефективність одного або кількох видів діяльності. Обдаровані учні значно випереджають у розвитку однолітків та мають високий інтелектуальний і творчий потенціал, виявляють високі здібності у шкільному навчанні та в різних спеціальних видах діяльності. Такі учні вирізняються з-посеред однолітків яскравими, очевидними, а інколи видатними здібностями (або мають внутрішні передумови для таких досягнень) у певному виді діяльності.

Становлення і розвиток особистості у підлітковому віці зумовлюється якісно новою соціальною ситуацією розвитку, прагненням до дорослості, тому при організації роботи з учнями цього віку необхідно враховувати суперечливий характер психічного та особистісного розвитку. Підтримуючи прагнення підлітків до дорослості та самостійності, вчитель створює можливості для соціально цінної спрямованості активності учнів. Така підтримка може виражатися у довірі вчителя до можливостей підлітка, у нових способах і формах взаємодії з ним, у наданні йому широких можливостей для прояву ініціативи, самостійності, творчості, відповідальності.

Пізнавальна мотивація та дослідницька активність обдарованих учнів виявляються у високій вибірковості стосовно дослідження нового та становить основу розвитку спеціальних здібностей.

Обдарованим підліткам притаманна здатність ставити перед собою завдання різного рівня складності, виконання яких розраховано на різні терміни, інноваційні риси особистості, креативність.

Аналіз результатів проведеного нами емпіричного дослідження показав, що у навчальній діяльності обдарованих підлітків найбільш вираженими є пізнавальні мотиви, мотиви досягнення, а також зовнішні мотиви. При цьому в цілому рівень мотивації навчальної діяльності у дівчат вища, ніж у хлопців. Для дівчат також більш значущими є емоційні мотиви в навчанні.

Ступінь спрямованості на набуття знань в цілому у обдарованих підлітків говорить про те, що частина обдарованих підлітків не зацікавлені у набутті знань, незважаючи на більш високий показник пізнавального мотиву в структурі

мотивації. Отримані результати емпіричного дослідження мають практичну значимість і можуть стати основою розробки програми психолого-педагогічного супроводу розвитку мотивації навчальної діяльності та формування професійної спрямованості обдарованих підлітків

У роботі з обдарованими учнями доцільним є використання нових, сучасних технологій (форм, методів і прийомів навчання), а саме: уроків-консультацій; методи співпраці та співтворчості; рейтинг; методу взаємоперевірки учнів; різнорівневого індивідуального підходу; проблемно-пошукового методу, створення проблемних ситуацій; використання імітаційних та неімітаційних ігор; лекційно-семінарських форм роботи.

Зміст навчальної інформації для цієї категорії учнів має доповнюватись науковими відомостями, які вони можуть отримати в процесі виконання додаткових завдань за той самий час, що й інші учні, але за рахунок прискореного темпу обробки навчальної інформації. У методах навчання обдарованих підлітків мають превалювати самостійна робота, частково-пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь та навичок. Контроль за їх навчанням спрямовується на стимулювання поглибленого вивчення навчального матеріалу, його систематизацію, класифікацію, перенесення знань у нові ситуації, виявлення і розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання для таких учнів мають бути творчими.

Організуюючи навчально-виховну роботу з обдарованими підлітками вчителю слід враховувати проблеми обдарованих підлітків, а також ефективним є використання своїй роботі систему пошуку обдарованих і талановитих учнів; виявлення індивідуальних особливостей здібностей учнів з урахуванням їх в організації навчальної діяльності; використання на уроках мотиваційних установок, які активізують пізнавальну активність, самостійних творчих завдань, робіт пошукового характеру; експериментів.

Застосування стратегій збагачення та проблемності навчання дозволяє максимально врахувати особливості обдарованих учнів. Слід також враховувати потребу обдарованих учнів у негайному заохоченні.

Однією з основних умов гармонійного розвитку особистості обдарованого підлітка є особистість самого вчителя, його професійна компетенція, педагогічна творчість, майстерність. Саме вчитель створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у собі, заохочувати чи пригнічувати інтереси.

Реалізація вчителем принципів педагогічної майстерності сприяє розвитку творчих здібностей учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. - 2000. - №5. - С.8-13.
2. Бабаева Ю. Д. Динамическая теория одаренности / Ю. Д. Бабаева // Психология развития; под ред. А. К. Болотовой и О. Н. Молчановой. – М.: ЧеРо, 2005. – С. 153–160.
3. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі // Психологія. - К.: Дніпро, 1992. - Вип.32.
4. Барко В., Панок В., Лазаревський С. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному процесі: Методичні рекомендації. - Тернопіль, 2000. - 85 с.
5. Барко В., Тютюнников А. Як визначити творчі здібності дитини? - К., 1991. – 79 с.
6. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2 к. Кн. 2.– К.: Либідь, 2003.– 342 с.
7. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
8. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург, Россия: Питер, 2008, 400 с.
9. Бугайова Н. М. Особливості міжособистісної взаємодії інтелектуально обдарованих дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpudpu/2011_1/files/64-69.pdf
10. Виллюнас В. Психология развития мотивации: современные и классические исследования. Научные данные и жизненные примеры. СПб., Россия: Речь, 2006, 458 с
11. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання // Педагогіка і психологія, 1998.– № 2.– С. 61-67
12. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів // Управління школою. - Харків, 2005. - 110 с.
13. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте СПб: СОЮЗ, 1997, 96с.

14. Гильбух Ю.З. Внимание: одаренные дети. Москва: Знание, 1991. – 80 с.
15. Гильбух Ю. З. Умственно одаренный ребенок / Ю. З. Гильбух. – К.: Укрвузполіграф, 1992. – 84 с.
16. Гололоб С.В. Уроки фантазії // Школа життєтворчості особистості.: Науково-метод. збірник – УСДОК, 1995 - 480с.
17. Голуб Т. Виховуємо обдарованих дітей (Батьківський катехізис, або Закони розумно-організованого сімейного виховання школярів) // Завуч. - 2004. - №22. - С.47-53.
18. Гуревич К.М. Индивидуально-психологические особенности школьников. – М.: Знание, 1988.– 80 с.
19. Занюк С. С. «Мотиваційний тренінг. Формування мотивації навчальної діяльності у студентів та старшокласників». Практична психологія та соціальна робота, № 8, с. 31–42, 2002
20. Леонтьев А.А. “Научите человека фантазии...”(творчество и развивающее образование) // Вопросы психологии. – 1998. - №5. –С.82-85
21. Липова Л., Ренський С. Концепція обдарованості та її види // Рідна школа. 2003. №4. – С. 10-12.
22. Литвинова Н.І. Підготовка майбутніх педагогів для роботи з обдарованою молоддю. // Теоретичні і методичні проблеми підготовки профшколи до впровадження інноваційних та інформаційних технологій навчання. - К., 2001
23. Карпенко Н. А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ Серія «Психологія» Вип.1. 2013. С.52-65
24. Климчук В. О. «Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності», автореф. дис. канд. наук: спец.: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, Україна, 2004, 20 с
25. Концепция одарённости // Обдарована дитина. – 2000.– № 1. – С. 5-10.
26. Круковська І. М. До проблеми визначення видів обдарованості / Ірина Миколаївна Круковська // Інтелектуальна, академічна та творча

- обдарованість : спільне і відмінне : матеріали круглого столу. – 2012. – С. 6–9.
27. Кульчицкая Е. И. Одаренность как психологическая проблема / Е. И. Кульчицкая // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 8. – С. 14–15
28. Лучинкіна А. І., Мілютіна К. Г., Яншина Т. А. Л87 Психологічні особливості соціалізації обдарованих дітей у віртуальному просторі : монографія / А. І. Лучинкіна, К. Г. Мілютіна, Т. А. Яншина. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 252 с.
29. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ
<https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2002>
30. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: Навчальний посібник для вищої школи. – К.: Наукова думка, 1998. – 224 с.
31. Макклелланд Д. Мотивация человека. СПб., Россия: Питер, 2007, 672
32. Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах, С. Д. Максименка, Ред. Київ, Україна: НЕВТЕС, 2000, 272 с.
33. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29–33. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 136 с.
34. Моляко В.А. Творческая одарённость и воспитание творческой личности. – К.: Знание, 1991
35. Моляко В.О. Психологическая система тренинга конструктивного мышления / Вопросы психологии. - 2000. - №5
36. Одарённые дети // Ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
37. Одаренные дети: выявление, обучение, развитие. Психолого-педагогическая система / В. И. Панов, Н. С. Лейтес, А. М. Матюшкин [и др.] // Відкритий урок. – 1998. – № 13. – С. 20–24.

38. Онацкий В. М. Спостереження як засіб вивчення академічно обдарованих дітей / В. М. Онацкий // Обдарована дитина. – № 5. – 2002. – С. 44–54.
39. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала?: Посіб. для вчителів. – К.: Знання, 1999. – 112 с.
40. Панов В. И. Одаренные дети: выявление – обучение – развитие / В. И. Панов // Педагогика, 2001. – № 4. – С. 30–44.
41. Педагогические игры : Уч. пособие - Пермь : ПГПИ, 1991. – 104 с.
42. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – М.: Наука, 1972. – 312 с.
43. Пономарева-Семенова Р. О. Теоретико-методичні засади визначення взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості / Р. О. Пономарева-Семенова // Актуальні проблеми психології творчості: збірник наукових праць / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 210–219.
44. Пономарёв Я.А. Психология творчества и педагогика. - М.: Педагогика, 1976.
45. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н.С. Лейтес, М.: Академия, 1996. – 416 с
46. Рабочая концепция одаренности / научн. ред. В. Д. Шадриков. – 2-е изд., расш. и перераб. – М.: Федеральная целевая программа «Одаренные дети», 2003. – 94 с.
47. Развитие творческой активности школьников / Под ред. А.М. Матюшкина/Науч.-исслед. институт общей и педагогической психологии Акад. пед. наук. СССР. – М.: Педагогика, 1991. – 160 с.
48. Рубинштейн С. Л. Способности / С. Л. Рубинштейн // Психология индивидуальных различий; под ред. Ю. Б. Гиппенштейтер и В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, 2000. – С. 20–47
49. Сущенко Т.І. Характерні особливості обдарованих дітей // Початкова школа. – 1994.– № 2. – С. 10-11.
50. Теплов Б.М. Избранные труды в 2 т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.

51. Теплов Б. М. Способности и одаренность // Избр. Труды: в 2 т. / Б. М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 15–42.
52. Хеллер К.А. Лонгитюдное исследование одаренности / К. А. Хеллер, К. Перлет, В. Сиервальд // Вопросы психологии. – 1991. – № 2. – С. 120–127.
53. Шадриков В. Д. Способности, одаренность, талант / В. Д. Шадриков // Развитие и диагностика способностей; отв. ред. В. Н. Дружинин, В. Д. Шадриков. – М.: Наука, 1991. – С. 7–21.
54. Штерн В. Одаренность детей и подростков и методы ее исследования / В. Штерн; [пер. с нем.]. – К.: Книгоспілка, 1926. – 409 с.
55. Щербланова Е. И. Одаренность как психологическая система: структура и динамика в школьном возрасте: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.01 / Елена Игоревна Щербланова. – М., 2006. – 311 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/vved/162912.html> 26.
56. Юркевич В. С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность: Книга для учителей и родителей / В. С. Юркевич. – М.: Просвещение, Учебная литература, 2006. – 136 с

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.

МЕТОДИКА «ДІАГНОСТИКА СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ШКОЛЯРА».

Проведення дослідження **Інструкція:**

Оціни, наскільки значимі для тебе причини, за якими ти вчишся в школі. Для цього обведи кружком потрібний бал:

0 балів - майже не має значення

1 бал - частково значимо

2 бали - помітно значимо

3 бали - дуже значимо

1.	Щоб я добре вчив предмет, мені повинен подобатися вчитель	0 1 2 3
2.	Мені дуже подобається вчитися, розширювати свої знання про світ	0 1 2 3
3.	Спілкуватися з друзями, з компанією в школі набагато цікавіше, ніж сидіти на уроках, вчитися	0 1 2 3
4.	Для мене зовсім важливо отримати гарну оцінку	0 1 2 3
5.	Все, що я роблю, я роблю добре - це моя позиція	0 1 2 3
6.	Знання допомагають розвинути розум, кмітливість, кмітливість	0 1 2 3
7.	Якщо ти школяр, то зобов'язаний вчитися добре	0 1 2 3
8.	Якщо на уроці панує обстановка недобррозичливості, надмірної суворості, у мене пропадає всяке бажання вчитися	0 1 2 3
9.	Я відчуваю інтерес тільки до окремих предметів	0 1 2 3
10.	Вважаю, що успіх у навчанні - важлива основа для поваги і визнання серед однокласників	0 1 2 3
11.	Доводиться вчитися, щоб уникнути обридливих моралей і розносів з боку батьків і вчителів	0 1 2 3
12.	Я відчуваю почуття задоволення, піднесення, коли сам вирішу важке завдання, добре вивчу правило і т.д.	0 1 2 3
13.	Хочу знати якомога більше, щоб стати цікавим, культурною людиною	0 1 2 3
14.	Добре вчитися, не пропускати уроки - моя громадянська обов'язок на даному етапі мого життя	0 1 2 3
15.	На уроці не люблю базікати і відволікатися, тому що для мене дуже важливо зрозуміти пояснення вчителя, правильно відповісти на це запитання	0 1 2 3

16.	Мені дуже подобається, якщо на уроці організують спільну з хлопцями роботу (в парі, бригаді, команді)	0 1 2 3
17.	Я дуже чутливий до похвали вчителя, батьків за мої шкільні успіхи	0 1 2 3
18.	Вчуся добре, так як завжди прагну бути в числі кращих	0 1 2 3
19.	Я багато читаю книжок, крім підручників (з історії, спорту, природі і т.д.)	0 1 2 3
20.	Навчання в моєму віці - найголовніша справа	0 1 2 3
21.	У школі весело, цікавіше, ніж удома, у дворі	0 1 2 3

КЛЮЧ

Види мотивів	номери відповідей
Пізнавальні	2 9 15
комунікативні	3 10 16
емоційні	1 8 21
саморозвитку	6 13 19
позиція школяра	7 14 20
досягнення	5 12 18
Зовнішні (заохочення, покарання)	4 11 17

МЕТОДИКА «СПРЯМОВАНІСТЬ НА НАБУТТЯ ЗНАНЬ» (Є.П. ІЛЬІН, Н.А. КУРДЮКОВА)

Інструкція. «Тобі пропонується перелік тверджень-запитань з парними відповідями. Із двох потрібно вибрати одну відповідь і напроти номера запитання записати відповідну відповідь».

Текст опитувальника

- Отримавши погану оцінку ти, прийшовши додому:
  - А) відразу сідаєш за уроки, повторюючи і те, що вивчив погано;
  - Б) сідаєш до телевізора чи просто відпочиваєш, оскільки урок з даної дисципліни буде лише через декілька днів.
- Після того, як отримав гарну оцінку ти:
  - А) продовжуєш ретельно готуватися до наступного уроку.
  - Б) особливо не готуєшся, оскільки сподіваєшся, що тебе не запитують.
- Чи буває, що ти залишаєшся незадоволений відповіддю, а не оцінкою:
  - А) так; Б) ні.
- Що для тебе навчання:
  - А) пізнання нового; Б) тяжка, втомлююча справа.
- Твої оцінки залежать від ретельності підготовки до уроку:
  - А) так; Б) ні.
- Отримавши низьку оцінку ти аналізуєш, що зробив неправильно:
  - А) так; Б) ні.
- Чи залежить твоє бажання готувати домашнє завдання від того, чи буде воно оцінюватися:
  - А) так; Б) ні.
- Чи легко ти розпочинаєш навчання після канікул:
  - А) так; Б) ні.
- Виникає у тебе бажання, щоб через хворобу вчителя не було уроку:
  - А) так; Б) ні.
- Отримавши нові підручники ти цікавишся, про що в них розповідається?

А) так;Б) ні.

11. На твою думку краще вчитися, чи хворіти:

А) навчатися; Б) хворіти.

12. Що для тебе важливіше – оцінки чи знання:

А) оцінки; Б) знання.

Обробка та аналіз результатів.

За кожен відповідь, яка співпадає з ключем нараховується 1 бал.

Про мотивацію на набуття знань свідчать відповіді «А» на запитання 1 - 6; 8 – 11 і відповіді «Б» на запитання 7 і 12.

1 - 4 – низький рівень мотивації на набуття знань;

5 – 8 – середній рівень мотивації на набуття знань;

9 – 12 – високий рівень мотивації на набуття знань.

